

Diskusija

SENŪJŲ KNYGŲ APRAŠO YPATUMAI: BIBLIOGRAFINIS VIENETAS AR MUZIEJINĖ VERTYBĖ?

SONDRA RANKELIENĖ

Vilniaus universiteto biblioteka
Universiteto g. 3, LT-01122 Vilnius, Lietuva
El. paštas: Sondra.Rankeliene@mb.vu.lt

Temą pamąstymams, kas yra senoji knyga – bibliografinis vienetas ar muziejinė vertybė, visai netyčia ir pats to nesuvokdamas pasiūlė vienas eilinis skaitytojas – ne mokslininkas, ne bibliotekininkas, ne muziejininkas, tiesiog paprastas žmogus, atėjęs į Vilniaus universiteto biblioteką ieškoti savo giminės šaknų. Sužinojęs, kad, be bibliografinio aprašo, apie tam tikrą XVI a. knygą nieko daugiau pasakyti negalime, jis labai nustebė – juk tai XVI amžius, o jūs taip paprastai pastatote knygą į lentyną ir nieko daugiau nedarote, jos netyrinėjate? Deja, taip – mes, bibliotekininkai, senosios knygos kaip muziejinės vertybės, t. y. kaip istorinio šaltinio, senovinio daikto, kaip savarankiško objekto, netyrinėjame. Geriausiai atveju – ir tik jau šiuo metu – naujai aprašydami XV–XVIII a. knygas elektroniniame kataloge, be knygos autoriaus, antraštės, leidimo vietos, spaus-tuvės, leidimo metų, puslapių skaičiaus,

užfiksuojame defektus, nurašome knygos nuosavybės ženklus, trumpai apibūdiname knygos viršelį – visos šios pastabos aprašant senąsias knygas ne visada privalomos. Daugelis pasaulio bibliotekų šių pastabų (apie knygos viršelį, nuosavybės ženklus, defektus ir kitas konkrečios knygos ypatybes) iš viso nepateikia. Tad kuo gi toks aprašas skiriasi nuo šiuolaikinių knygų aprašo, jei nekreiptumėm dėmesio į knygos išleidimo vietą ir metus?

Bibliotekininkų akimis žiūrint, tam, kad vartotojas galėtų rasti reikalingą dokumentą elektroniniame arba kortelių kataloge, šie duomenys – tai viskas, ko reikia atskiram bibliografiniam vienetui aprašyti. Bet pabandykime šiek tiek pasvarstyti, ar XV, XVI, o galiausiai netgi XVIII a. *bibliografinis vienetas* gali būti visiškai prilyginamas XX–XXI a. *bibliografiniam vienetui*? Ar tikrai galima vadinti antru, trečiu ar netgi aštuntu (t. y.

bibliotekiniu požiūriu jau lyg ir nebetenkančiu vertės) egzemplioriumi XVII–XVIII a. knygas taip pat, kaip vadintume XX–XXI a. antrus, trečius ir kt. knygų egzempliorius?

Pagal Lietuvos Respublikos muziejų įstatymo pateiktą apibrėžimą visos XV–XVIII a. knygos turėtų būti vertinamos kaip muziejinė vertybė, tai *archeologiniu, istoriniu, meniniu, etniniu, religiniu, mokslo, memorialiniu arba kitokiu kultūros požiūriu vertingas daiktas, muziejų kaupimo, saugojimo, tyrimo ir eksponavimo objektas* (1 skirsnis, 2 straipsnis, 2 punktas). Pagal Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą visos XV–XVIII a. knygos yra dar ir antikvariniai daiktai, tai *visi prieš 50 metų ir anksčiau sukurti kilnojamieji visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti daiktai ar jų dalys, nesvarbu, kokia jų išliekamoji kultūrinė vertė* (1 skirsnis, 2 straipsnis, 2 punktas). Tame pačiame įstatyme nurodytas ir vienas iš kilnojamųjų kultūros vertybių objektų: *inkunabulai ir rankraščiai; žemėlapiai bei muzikos natos; knygos ir kiti leidiniai* (1 skirsnis, 3 straipsnis, 7 punktas).

Būtų galima teigti, kad biblioteka nėra muziejus, ji neprivalo tyrinėti ir eksponuoti sukauptų kultūros vertybių. Pagrindinis bibliotekos tikslas yra saugoti jau turimas vertybes bei pateikti jas vartotojui, kuris ir turėtų tas sukauptas vertybes tyrinėti. Bet pamėginkime trumpam išeiti už bibliotekinkystės ribų ir pažvelgti į tai šiek tiek plačiau. Nors biblioteka nėra muziejus, ji jau turi sukaupti nemažai tokių kultūros vertybių, kurios puikiausiai atitinka visus įstatymuose numatytus muziejinės vertybės kriterijus.

Be to, vartotojai, ateinantys į biblioteką skaityti XV–XVIII a. knygų, šiais laikais jau NIEKADA iš šių knygų nesimoko, nerenka medžiagos moksliniams darbams, nebiciuoja jų moksliniuose straipsniuose taip, kaip mokosi, cituoja ar renka duomenis iš XX–XXI a. vadovėlių, monografijų ir kitų knygų. Šiandieną skaitytojų tyrimų objektu tampa jau pati senoji knyga – istorinė arba muziejinė vertybė. Vartotojai tiria tekstą, šriftą, turinį, lygina popierių, tyrinėja viršelius, marginalijas, knygos nuosavybės ženklais nužymėtą konkrečios knygos kelią iki dabartinės jos saugojimo vietos ir pan. Ir tokiu atveju kiekvienas knygos egzempliorius yra tyrinėjamas atskirai.

Jau vien šis didžiulis skirtumas – naujoji knyga kaip žinių šaltinis, kuri pati savaime nėra tyrimo objektas, ir senoji knyga kaip visapusiško tyrimo objektas – tarp šiuolaikinės ir senosios knygos reikalauja skirtingo požiūrio ir į šių knygų bibliografinį aprašą, egzemplioriškumo sampratą, tyrimo fondo apskaičiavimą saugojimo (arba egzemplioriais) ir bibliografiniais vienetais.

Tam, kad dar geriau pagrįstume šiuos pamąstymus, pateiksime keletą pavyzdžių. Sakykime, inkunabulai. Žiūrint griežtai iš bibliotekinkystės pozicijų – du tokie pat inkunabulai (t. y. to paties autoriaus, su tokia pačia antrašte, išleisti toje pačioje leidykloje tais pačiais metais) laikomi vieno veikalo pirmu ir antru egzemplioriais, kuriems abiem tinka vienas vienintelis bibliografinis aprašas. Bet pažvelkime į tuos „vienodus“ egzempliorius atidžiau: visiškai tokia pat turi būti tik pirmoji aprašo dalis, kurioje nuro-

dyti bendri abiem inkunabulams duomenys, t. y. autorius, antraštė, leidimo vieta, leidėjas, leidimo metai bei puslapių skaičius. Visa kita reikalauja atidaus kiekvienos knygos tyrinėjimo, norint tiksliau aprašyti leidinio viršelį, iliuminacijas, iliustracijų spalvinimą ar jo nebuvimą, marginalijas, knygos nuosavybės ženklus ir pan. Nėra ir negali būti dviejų identiškų inkunabulų. Nors ir akivaizdu, kad jie ne tokie patys, bet, turint tik visiems bibliotekininkams priimtina ir pakankamą bibliografinį aprašą, galima pagalvoti, kad tai dvi visiškai vienodos vertybės. Tad ar būtų sąžininga šiuos vieno leidinio du egzempliorius aprašyti tik kaip *bibliografinius vienetus*, nesigilinant į penkis šimtmečius siekiančią šių muziejinių vertybių istoriją?

Pakalbėkime apie marginalijas. Knygose pasitaikantys rankraštiniai teksto taisymai, komentarai ir kitos marginalijos suteikia tyrinėtojams informacijos apie tam tikrus įvykius, pačius autorius, parodo tuometinių skaitytojų nuomonę ir požiūrį į kai kuriuos mokslinius veikalo teiginius. Visada įdomu patyrinėti žinomiems žmonėms priklausiusių knygų pastabas paraštėse (pavyzdžiui, Simono Stanevičiaus ranka komentuota Mikalojaus Daukšos versta *Postilė*, išleista Vilniuje 1599 m.: su pastabomis, žodžių reikšmių išaiškinimais ir pan.), bet ne ką prastesnių marginalijų galima rasti ir visai to nesitikint – tereikia tik nors kiek atidžiau patyrinėti komentarų bei marginalijų tekstą. Štai knygoje Lycostenus, C. *Apophthegmata ex probatis graecae latinaeque linguae scriptoribus* (Köln, 1611) visos spausdinto teksto neužpildytos vietos yra išmargintos rankraš-

tinėmis pastabomis. Iš pirmo žvilgsnio – tai visiškai tarpusavyje nesusijusios pastabos, daugiausia lotynų kalba. Panagrinėję kiek atidžiau randame pastabų ir lenkų, ir vokiečių kalbomis (rašyta apie 1668–1670 m.), kurias sieja bendra tematika – ir šiais laikais labai aktuali – lobiai, turtai ir kita su įvairiomis vietovėmis susijusi tam tikro pobūdžio informacija: *Pistolety rury srebrne z gwintami* (Pistoletų vamzdžiai sidabriniai su varžtais); *W Rozancy skarb gdzie słup przed Pałaciem* (Ružanuose lobis, kur stulpas prieš rūmus); *W Rozanskim zamku skarb przed Pałaciem gdzie słup muirowany* (Ružanų pilyje prieš rūmus, kur mūrinis stulpas – lobis); *Rozana w Słonim. Powiecie* (Ružanai Slanimo apskrityje); *W Puckim Kosciele S[więteg]o Piotra y Pawła skarb pod Radnemi ławkami* (Pucko Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje lobis po magistrato suoloeliu); *Ołowiu rozpusć nad ognie szafranem pofarbuy złoto otrzymasz na zbywanie Turkom* (Alavą ištirpink virš ugnies, nuspalvink šafranu, gausi auksą išmainymui turkams); *W Rozanskim zamku skarb w Słonim. Powiecie gdzie słup muirowany iak komin na ziemi stoi przed Pałaciem* (Ružanų pilyje lobis Slanimo pavieta, kur stulpas mūrinis kaip kaminas ant žemės stovi prieš rūmus); *100 000 Talerow biych... Szwed nieprzł szwed zrabował* (100 000 talerių buvę [kol] švedas neatėjo, švedas apiplėšė); *Zamki z iednego stalu tylko szruby srebrne* (Spynos iš vientiso plieno, tik varžtai sidabriniai).

Ši informacija apie vieną garsiausių LDK didikų Sapiegų pilį Ružanuose Slanimo apskrityje, apie tilto įrengimą ir kt. smulkmenas galėtų suteikti įdomios autentiškos

anų laikų informacijos šių dienų istorikams, restauratoriams ir kitiems tyrinėtojams, besidomintiems tam tikros geografinės vietovės istorija, pilių ar kitų statinių architektūra. Tik kaip tyrinėtojai galėtų sužinoti, kad tokia informacija egzistuoja, jeigu knyga elektroniniame kataloge bus aprašyta pateikiant tik būtiną bibliografinio vieneto aprašą, nesigilinant į šios knygos, kaip senovinio unikalaus daikto, ypatumus?

Kitas pavyzdys – R. Clutho knygos *Sermones dominicales...* (Köln, 1625) pabaigoje ranka užrašyti istoriniai įvykiai. Šios rankraštinės pastabos, kurios žymi, juos užrašiusio žmogaus nuomone, svarbiausius įvykius nuo 1600 iki 1649 metų, turėtų būti ypač įdomios istorikams. Juk nedažnai įvairūs istoriniai įvykiai yra užrašyti ne pripažintų metraštininkų, kurie tam tikrus įvykius kartais pateikia nusirašydami nuo prieš juos rašiusių raštininkų, o galbūt paprasto eilinio žmogaus, stebėtojo, kuris greičiausiai į tuos įvykius žvelgia visai kitomis akimis, negu „oficialiai“ priimtas standartas. Tai ne oficialus dokumentas, tai tikri išgyvenimai, tikri pastebėjimai, kitais atvejais – netgi asmeninės nuomonės apie buvusius realius įvykius išraiška. Istorikams galėtų būti įdomu: *W roku 1600 powietrze wielkie naludzie* (1600 m. didelis maras žmonėse); *W roku 1605 Je[go] M[o]s[ci] Pan Karol Chodkiewicz Hetman wielky wiele porazil szwiedow tisięci 14* (1605 metais Jo Šviesybė ponas Karolis Chodkevičius, didysis etmonas, daug švedų nugalėjo, 14 tūkstančių); *W roku 1606 kniazia Dmitra, a przytym naszych wiele pomordowano w Moskwie* (1606 m.

kunigaikštis Dmitrijus, o su juo ir daug mūsiškių buvo nužudyta Maskvoje); *W roku 1610 w Wilnie ogien niemalą szkode poczynil* (1610 m. Vilniuje ugnis nemažai nuostolių padarė). Meteorologams bei astronomams: *W roku 1618 Cometa y grad kamienny wypał* (1618 metais kometa ir akmenų kruša iškrito). Bibliotekininkas bibliografiniame knygos apraše apie šiuos įrašus viso labo pažymėtų: *Marginalijos lenkų k.* O juk kai kurių įvykių mūsų laikų istorikai ir meteorologai galbūt netgi nėra užfiksavę! Ar taip nesąmoningai nenuslepama mokslui ypač svarbi informacija?

Pavartykime kokias nors buitines ar mokslines knygas – ūkio priežiūros, valgio gaminimo, matematikos, chemijos, biologijos, medicinos. Daugelis jų išmargintos įvairiausiais įrašais – nuo paprastų teksto komentarų iki tam tikrų teorijų, pamirštų patiekalų ar medicininių vaistų receptų. Štai XVII a. D. Senerto knygoje, *Practicae medicinae liber quintus* (Witenberg, 1635) įrašytas miltelių, *puikiausiai gydančių podagrą*, receptas, o kita to paties laikotarpio knyga Crolius, O. *Basilica chymica* (Frankfurtas, ca 1611), priklausiusi chirurgui Ignacijui Tysovskui, ypatinga tuo, kad jos pabaigoje yra įrašas, nurodantis, kaip pasigaminti paslaptinę *Balsamum embrionum*, tinkantį gydyti daugelį moteriškų ligų. Panašių įvairių vaistų gamybos įrašų bei nurodymų, kaip išvengti tam tikrų ligų ir jas gydyti, yra daugelyje medicinos knygų. Gali būti, kad šie vaistų gamybos receptai ir patarimai, kaip gydyti kai kurias ne tik žmonių, bet ir gyvulių ligas, yra labai veiksmingi, bet pamiršti ir šiais

laikais nebenaudojami. Gal reikėtų ir juos patyrinėti atidžiau, net jeigu ir nepasitikime senovės gydytojų gydymo būdais ar vaistų receptais. Netgi galėtume išbandyti persikų vyno gamybos receptą, atėjusį iki mūsų laikų iš XVII a. (A. Fernandezo de Movre knygoje *Examen theologiae moralis...* Douai, 1611). Bet to padaryti nebus įmanoma, jei knygos bibliografiniame apraše terasime eilutę *Marginalijos lot., lenkų k.*

Visi žinome, kokie svarbūs lietuvių kalbos ir literatūros tyrinėtojams yra senieji rankraštiniai įrašai lietuvių kalba. XVI a. lietuviškų įrašų knygoje žinomi ir gerai ištyrinėti tik trys. Gali būti, kad jų yra gero kai daugiau, tik niekas specialiai netyrinėjo senųjų knygų marginalijų, tarp kurių gali pasitaikyti ir marginalijų lietuvių kalba. Štai XVII a. C. F. D'Abra de Raconis knygoje *Tertia pars Philosophiae seu physica...* (Paris, 1628) su Domyko Medekšos (greičiausiai Kauno miesto pakamaris, apie 1710–1783; arba Apytalaukio klebonas, XVIII a.) nuosavybės įrašų pabaigoje buvo aptiktas aiškiai įskaitomas, greičiausiai paties knygos savininko užrašytas lietuviškas eilėraštas: *Draba wisas Karalystes // Wisas žiamias ir Ponistes // Ir didžias Kunigayksztistes // Ceserai ir Popieziestas*. Svarbus faktas, patvirtinantis, kad XVIII a. Lietuvos bajorai, pareigūnai ar dvasininkai mokėjo lietuviškai. Tokių jau užfiksuotų lietuviškų įrašų VUB Retų spaudinių skyriaus darbuotojai turi surinkę ir daugiau. Bet vėlgi, jeigu bibliotekininkas tik formaliai atliks savo pareigą ir aprašys knygą kaip *bibliografinį vienetą*, nesigilindamas į knygoje esančių marginalijų turinį, knygos

bibliografiniame apraše elektroniniame kataloge rasime tik eilutę, pranešančią skaitytojui, kad šioje knygoje yra marginalijų, galbūt net be užuominos apie marginalijas lietuvių kalba. Tarp kitakalbių užrašų įrašai lietuvių kalba labai lengvai pasimeta.

XVI–XVII a. nemažai knygų buvo rišamos į kažkada prirašytą ir jau nebereikalingą pergamentą. Toks panaudotas pergamentas buvo naudojamas ne tik kaip visas viršelis, bet neretai ir kaip medžiaga, sutvirtinanti knygos bloką. Ar mes žinome, kokio amžiaus, kokio rašytojo, koks veikalas ar šiaip galbūt svarbus istorinis dokumentas buvo panaudotas įrišant knygą? Pavyzdžiui, Leipzigo universiteto bibliotekoje¹ IX a. rankraštinis Bažnyčios tėvu laikomo šv. Augustino tekstas buvo atrastas ištyrus vienos restauruojamos XVII a. knygos viršelį, kur šis vertingas pergamentas buvo panaudotas sutvirtinti susiūtam knygos blokui. Dabar Leipzigo universiteto biblioteka didžiuojasi turėdama tokio ankstyvo šv. Augustino teksto fragmentą. Mūsų bibliotekoje tokių fragmentų irgi gali būti. Tik kaip juos atrasti, jei per daug nesukdami galvos apraše įrašome (netgi ir tai nėra privaloma): *Panaudotas pergamentas*. Ir tai tik tokiu atveju, kai tas pergamentas panaudotas visam viršeliui. Knygos bloko sutvirtinimui naudoti prirašyti pergamento fragmentai netgi nėra minimi. Ne viena Vilniaus universiteto bibliotekoje

¹ *Die Kunst des Bücherheilens: Restaurierung und Konservierung an der Universitätsbibliothek Leipzig*: Katalog zur Ausstellung vom 1. März – 30. Mai 2007. Leipzig: Universitätsbibliothek Leipzig, 2007, p. 28–29.

saugoma XVI ar XVII a. knyga yra įrišta į lotynų kalba ranka prirašytą pergamentą, kurio inicialai kartais dar būna ornamentuoti bei augsinti ir kurio nei amžiaus, nei turinio niekas nėra tyrinėjęs. Štai, pavyzdžiui, knyga *Digestorum seu pandectarum pars quinta* (Paris, 1552) įrišta į dviem skiltim lotynų kalba ranka prirašytą raudonai mėlynais inicialais puoštą pergamentą. Galbūt tai ir yra Vilniaus universiteto bibliotekos seniausias ir rečiausias rankraštinis pergamentas, kuriuo ši biblioteka pagrįstai galėtų didžiulotis?

Dar vienas pavyzdys, kuris galėtų sukelti šypsena eiliniam skaitytojui, pasibaisėjimą bibliotekininkui ir susidomėjimą biologui. Dažnai senosiose knygose randame įvairiausių džiovintų gėlių, žolelių, o kartais ir įdomesnių eksponatų, pavyzdžiui, sudžiūvusių musių, vorų. Bibliotekininkui toks radinys knygoje – tai baisus teršalas, gėda prieš skaitytojus ir kolegas. Bet nors trumpam pagalvokime apie gamtos istorijos muziejų. Tikriausiai kiekvienas toks muziejus didžiulotųsi, turėdamas tarp savo eksponatų tikrą XVI, XVII ar netgi XVIII a. gyvavusią musę, vorą ar kokį nors kitą gyvį. Ir šitas knygos teršalas staiga tampa muziejine vertybe, maža to, tikra retenybe! Tai ar tikrai bibliotekininkai turi teisę pasibjaurėdami šią muziejinę vertybę išmesti į šiukšlyną? Deja, apie šias muziejines įdomybes bibliografiniame apraše nei bibliotekininkai, nei kiti besidomintys visiškai jokios informacijos nerasime. Ji nepatenka į bibliografinį aprašą jokia forma, lyg šių dalykų senosiose knygose visai nebūtų. Taigi, iš kur mokslininkas biologas turėtų sužinoti apie GALIMYBĘ

patyrinti XV–XVIII a. augalus ar kitus objektus?

Tai tik nedaug visokių naudingų ir įdomių dalykų pavyzdžių, kuriuos galima rasti senosiose XV–XVIII a. knygose. Jeigu skirtume kiek daugiau laiko senosios knygos aprašui, visus tuos dalykus būtų galima paminėti knygos apraše. Tai leistų jau tam tikros srities mokslininkams tikslingiau atlikti juos dominančių dalykų paiešką, jie turėtų daugiau laiko tyrinėjimams, o ir jų tyrinėjimų mastai gerokai išaugtų.

Gana išsamius įvairių retenybų, o tarp jų ir senovinių knygų, aprašus sudaro įvairūs antikvariatai. Dažnai šiuose aprašuose yra pateikiama netgi trumpa tam tikros knygos istorija, autoriaus biografija, aprašoma knygos būklė, jos retumas pasaulyje, ypatumai, viršelis, marginalijos ar kiti duomenys, kurie iš karto sudomina informacijos ieškotoją.

Jokiu būdu nesinori teigti, kad su retomis knygomis dirbantis bibliotekininkas turi tapti įvairių mokslo sričių mokslininku specialistu, bet turėti elementarių istorijos žinių, sugebėti perskaityti senovinį rankraštinį tekstą, turėti lotynų, senovės graikų, lenkų (mūsų kraštui – dažna rankraštinio teksto knygose kalba) kalbų pagrindus privalėtų.

Apibendrinant tai, kas buvo anksčiau pasakyta, galima pateikti keletą bibliografinio senųjų XV–XVIII a. knygų aprašo pavyzdžių. Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus darbuotojai stengiasi šį aprašą padaryti kuo išsamesnį, nors, be abejonės, tam sugaištama tikrai daugiau laiko, negu pildant tikrai privalomus bibliografinio aprašo laukus. Taip jie nori

tapti kuo naudingesni skaitytojams, kuriems pateiktieji duomenys galbūt padės lengviau ir greičiau atlikti išsamesnį mokslinį tyrimą, nes pirminiai duomenys apie knygas ne tik kaip apie bibliografinį vienetą, bet ir kaip apie muziejinę vertybę jau yra bibliotekos elektroniniame kataloge.

Kaip pavyzdį panagrinėkime 1595 m. Diuseldorfe išspausdintą G. Merkatoriaus atlasą *Atlas sive Cosmographicae meditationes de fabrica mundi et fabricati figura*. Taip atrodo elektroninio katalogo įrašas MARC formatu:

026	a +++++ j.o- b s.m. diso 3 c Anno 1595. 5 VUB.
040	a Ll-ViUB b lit
0410	a lat
044	a gw
1001	a Mercator, Gerhard, d 1512-1594.
24510	a ATLAS : h [atlasas] : b SIVE COSMOGRAPHICÆ MEDITATIONES DE FABRICA MVNDI ET FABRICATI FIGVRA... / c Gerardo Mercatore Rupelmundano... Autore...
24613	a COSMOGRAPHICÆ MEDITATIONES DE FABRICA MUNDI ET FABRICATI FIGURA.
24613	a Orbis terrae Compendiosa descriptio.
24613	a Europa.
24613	a Africa.
24613	a Asia.
24613	a America sive India nova.
24613	a Polus arcticus.
24613	a Prussia.
24613	a Livonia.
24613	a Russia.
24613	a Lithuania.
260	a Dusseldorpii [Düsseldorf] : b excudebat Albertus Busius... ; sumptibus hæredum Gerardi Mercatoris Rupelmundani, c 1595.
300	a 1 atlasas: [16], 32, [6] p., [34] dvigubi žml. lap., [20] p., [16] dvigubų žml. lap., [10] p., [9] dvigubi žml. lap., [10] p., [26] dvigubi žml. lap., [12] p., [22] dvigubi žml. lap., [12] p. [iš viso 107 dvigubų žml. lap.] : b frontisp., G. Merkatoriaus portr., iliustr., inic., vinj., žml.: puošnūs kartušai, vaizduojami miškai, kalnai, miestai, laivai, jūrų gyvūnai ; c 2° (42,5x30,5 cm).
500	a ATLAS // SIVE // COSMOGRAPHICÆ // MEDITATIONES // DE // FABRICA MVNDI ET // FABRICATI FIGVRA. // ... // Gerardo Mercatore Rupelmundano, // ... // Autore...

- 500** |a Kolofonas: DVSEL DORPII // Excudebat Albertus Busius Illustrissimi Ducis Iuliae, // Cliuiæ & Mon- // tis &c. Typographus, Sumptibus // hæredum Gerardi Mercatoris Rupel- // mundani, Anno 1595.
- 500** |a Dzikowski, 34-35; Koeman. Atlantes Neerlandici. Vol. 1, 't Goy-Houten, 2003, p. 50-55, 1:011.
- 500** |a Antikva, kursyvas.
- 500** |a Sign.: [1-2], †4 superscr., [1-2], a-d4, e2, f1, A-E2 superscr., [1-33], A4, a-q2. **2, a3 superscr., [1-9], a2, ††3, A-Z2, AA2 superscr., [1-26].
- 500** |a Def.: trūksta antr. lap., p.: [3-4] (su G. Merkatorius portr.), [15-16]; [1-2] (sign. [e1] subscr.), [5-6] (sign. [f1] subscr.), 13 žml. lap. iš pirmos dalies: [1]. Orbis terrae Compendiosa descriptio; [5]. America sive India nova; [6]. Polus arcticus; [7]. Islandia; [9]. Scotia, Regnum; [24]. Svecia et Norvegia; [25]. Daniae regnum...; [26]. Iutia septentrionalis; [27]. Holsatiae ducatus; [28]. Fionia; [29]. Prussia; [31]. Russia; [32]. Lithuania; 5 žml. iš antros d.; trečios d. p.: [5-6] (sign. a1 subscr.), 2 žml. lap.; ketvirtos d. p.: [5-6] (sign. ††1 subscr.), 7 žml. lap.; penktos d. p.: [9-10] (5 d. antr. lap.), 7 žml. lap. (M. 1018); pirmos dalies p.: [3-4] (su G. Merkatorius portr.), 1-2 (sign. a1 subscr.), 7 žml. lap.: [1-2]; [4-5]; [17-18]; [31]; penktos dalies antr. p. [1-2], 1 žml. lap. (M 1019).
- 500** |a Fingerprintas: ++++ j.o- s.m. diso 3 1595A.
- 50510** |a Atlase yra: [1]. Orbis terrae Compendiosa descriptio; [2]. Evropa; [3]. Africa; [4]. Asia; [5]. America sive India nova; [6]. Polus arcticus; [29]. Prussia; [30]. Livonia; [31]. Russia; [32]. Lithuania.
- 561** |a Antsp.: Ze zbiuru J. Lelewela (inv.: 439396-10; 439396-20). |5 VUB.
- 562** |a Viršelis kartono, apklijuotas pilku popieriumi; nugarėlė ir kampeliai rudos odos; nugarėlėje popierinėje lipdėje užrašas juodu rašalu: GER. // MERCATOR // ATLAS // 1595; knygos bloko kraštai spalvinti raudonai; antr. lap. spalvintas ranka; klaidingai įrišta: pirmos dalies p.: [1-6] (sign. [e-f]); žml. lap.: [1-34] ir rodyklių p. [1-8] įrišti atlaso pab. po "Index tabularum Italiae et Graeciae"; antros dalies p.: [3-4] (illustrissimo Clementis...) įrištas po p.: [12]; def.: pirmos dalies p.: [3-4] (su G. Merkatorius portr.), 1-2 (sign. a1 subscr.), 7 žml. lap.: [1-2]; [4-5]; [17-18]; [31]; penktos dalies antr. p. [1-2], 1 žml. lap. (sign.: †4 subscr.) (inv.: 439396-20). |5 VUB.
- 561** |a Antsp.: Biblioteka Szkoły Nar: Polskiej w Batignolles (inv.: 439396-10; 439396-20). |5 VUB.
- 561** |a Aštuoniakampė lipdė mėlynais krašteliais su šifru: II F 2/39 (inv.: 439396-10); II D 2/6 (439396-20). |5 VUB.
- 561** |a Lipdė: Biblioteka uniwersytecka w Wilnie (inv.: 439396-10; 439396-20). |5 VUB
- 562** |a Viršelis kartono, aprauktas ruda oda su auksintais ruletės, plokštelės ornamentiniais, aklaisiais rėztuko įspaudais; viršutinio kietviršio centre auksintas įspaudas: THEA // TRVM OR // BIS TERRA // RVM; viršelis apiplyšęs, nutrintas; marginalijos; pradžioje įrištas 1 ranka rašytas [J. Lelewelio?] lap. su atlase esančių

žml. sąrašų; prieš 2 d. įdėtas taip pat ranka rašytas [J. Lelewelio] antrosios dalies žml. sąrašas; klaidingai įrišta: p. [13-14] įrišti prieš p. [5-12] (sign. †4 superscr.); žml. spalvinti ranka; def.: trūksta antr. lap., p.: [3-4] (su G. Merkatoriaus portr.), [15-16]; [1-2] (sign. e1 subscr.), [5-6] (sign. f1 subscr.), 13 žml. lap. iš pirmos dalies: [1]. Orbis terrae Compendiosa descriptio; [5]. America sive India nova; [6]. Polus arcticus; [7]. Islandia; [9]. Scotia, Regnum; [24]. Svecia et Norvegia; [25]. Daniae regnum...; [26]. Iutia septentrionalis; [27]. Holsatiae ducatus; [28]. Fionia; [29]. Prussia; [31]. Russia; [32]. Lithuania; 5 žml. iš antros d.; trečios d. p.: [5-6] (sign. a1 subscr.), 2 žml. lap.; ketvirtos d. p.: [5-6] (sign. ††1 subscr.), 7 žml. lap.; penktos d. p.: [9-10] (5 d. antr. lap.), 7 žml. lap. (inv.: 439396-10). |5 VUB.

- 650 7** |a Kartografija |y 16 amžius. |2 Inmbr
7102 |a Stepono Batoro universitetas, |e buvęs savininkas. |4 fmo
7001 |a Lelewel, Joachim, |d 1786-1861, |e buvęs savininkas. |4 fmo
7001 |a Buys, Albert, |d veikė 1558-1595, |e leidėjas. |4 pbl
7102 |a Batignolles'io tautinės lenkų mokyklos biblioteka, |e buvęs savininkas. |4 fmo
OWN |a VUB

Štai ką mato Vilniaus universiteto bibliotekos elektroninio katalogo vartotojai, kuriems nereikalingas MARCo formatas:

	Žemėlapis Tekstas lotynų k.
Autorius	☛ Mercator, Gerhard, 1512–1594.
Antraštė	ATLAS : [atlasas] : SIVE COSMOGRAPHICÆ MEDITATIONES DE FABRICA MVNDI ET FABRICATI FIGVRA... / Gerardo Mercatore Rupelmundano... Autore...
Paskelbta	Dusseldorpii [Düsseldorf] : excudebat Albertus Busius... ; sumptibus hæredum Gerardi Mercatoris Rupelmundani, 1595.
Puslapiai	1 atlasas: [16], 32, [6] p., [34] dvigubi žml. lap., [20] p., [16] dvigubų žml. lap., [10] p., [9] dvigubi žml. lap., [10] p., [26] dvigubi žml. lap., [12] p., [22] dvigubi žml. lap., [12] p. [iš viso 107 dvigubų žml. lap.] : frontisp., G. Merkatoriaus portr., iliustr., inic., vinj., žml.: puošnūs kartušai, vaizduojami miškai, kalnai, miestai, laivai, jūrų gyvūnai ; 2° (42,5x30,5 cm).
Pastaba	COSMOGRAPHICÆ MEDITATIONES DE FABRICA MUNDI ET FABRICATI FIGURA. Orbis terrae Compendiosa descriptio. Europa. Africa. Asia. America sive India nova. Polus arcticus. Prussia. Livonia. Russia. Lithuania.
Pastaba	ATLAS // SIVE // COSMOGRAPHICÆ // MEDITATIONES // DE // FABRICA MVNDI ET // FABRICATI FIGVRA. // ... // Gerardo Mercatore Rupelmundano, // ... // Autore...

Kolofonas: DVSSSELDORPII // Excudebat Albertus Busius Illustrissimi Ducis Iuliiæ, // Cliuiæ & Mon- // tis &c. Typographus, Sumptibus // hæredum Gerardi Mercatoris Rupel- // mundani, Anno 1595.

Dzikowski, 34-35; Koeman. Atlantes Neerlandici. Vol. 1, 't Goy-Houten, 2003, p. 50-55, 1:011.

Antikva, kursyvas.

Sign.: [1-2], †4 superscr., [1-2], a-d4, e2, f1, A-E2 superscr., [1-33], A4, a-q2. **2, a3 superscr., [1-9], a2, ††3, A-Z2, AA2 superscr., [1-26].

Def.: trūksta antr. lap., p.: [3-4] (su G. Merkatoriaus portr.), [15-16]; [1-2] (sign. [e1] subscr.), [5-6] (sign. [f1] subscr.), 13 žml. lap. iš pirmos dalies: [1]. Orbis terrae Compendiosa descriptio; [5]. America sive India nova; [6]. Polus arcticus; [7]. Islandia; [9]. Scotia, Regnum; [24]. Svecia et Norvegia; [25]. Daniae regnum...; [26]. Iutia septentrionalis; [27]. Holsatiae ducatus; [28]. Fionia; [29]. Prussia; [31]. Russia; [32]. Lithvania; 5 žml. iš antros d.; trečios d. p.: [5-6] (sign. a1 subscr.), 2 žml. lap.; ketvirtos d. p.: [5-6] (sign. ††1 subscr.), 7 žml. lap.; penktos d. p.: [9-10] (5 d. antr. lap.), 7 žml. lap. (M. 1018); pirmos dalies p.: [3-4] (su G. Merkatoriaus portr.), 1-2 (sign. a1 subscr.), 7 žml. lap.: [1-2]; [4-5]; [17-18]; [31]; penktos dalies antr. p. [1-2], 1 žml. lap. (M 1019).

Fingerprintas: ++++ j.o- s.m. diso 3 1595A.

Turinys Atlase yra: [1]. Orbis terrae Compendiosa descriptio; [2]. Evropa; [3]. Africa; [4]. Asia; [5]. America sive India nova; [6]. Polus arcticus; [29]. Prussia; [30]. Livonia; [31]. Russia; [32]. Lithvania.

Tema ar dalykas 🌐 Kartografija -- 16 amžius.

Kt. asmenys 🌐 Lelewel, Joachim, 1786-1861, buvęs savininkas. 🌐 Buys, Albert, veikė 1558-1595, leidėjas.

Kolektyvai 🌐 Stepono Batoro universitetas, buvęs savininkas. 🌐 Batignolles'io tautinės lenkų mokyklos biblioteka, buvęs savininkas.

Kortelė:

Mercator, Gerhard, 1512–1594.

ATLAS :[atlasas] :SIVE COSMOGRAPHICÆ MEDITATIONES DE FABRICA MVNDI ET FABRICATI FIGVRA... /Gerardo Mercatore Rupelmundano... Autore... -- Dusseldorpii [Düsseldorf] : excudebat Albertus Busius... ; sumptibus hæredum Gerardi Mercatoris Rupelmundani, 1595.

1 atlasas: [16], 32, [6] p., [34] dvigubi žml. lap., [20] p., [16] dvigubų žml. lap., [10] p., [9] dvigubi žml. lap., [10] p., [26] dvigubi žml. lap., [12] p., [22] dvigubi žml. lap., [12] p. [iš viso 107 dvigubų žml. lap.] : frontisp., G. Merkatoriaus portr., iliustr., inic., vinj., žml.: puošnūs kartušai, vaizduojami miškai, kalnai, miestai, laivai, jūrų gyvūnai ; 2° (42,5x30,5 cm).

Pasiaiškinkime smulkiau. Pirmiausia, antraštės ir autorinė sritis. Siekdami atskleisti kuo tikslesnę knygos, išleistos iki 1800 m., antraštę siūlome knygos antraštinį lapą „nufotografuoti“, t. y. pateikti visus duomenis tokia tvarka, kaip yra originale, įskaitant ir didžiųjų bei mažųjų raidžių rašymą, bei visas klaidas (kad klaida yra originale, pažymima šauktuku laužtiniuose skliaustuose):

ATLAS : [atlasas] : SIVE COSMOGRAPHICÆ MEDITATIONES DE FABRICA MVNDI ET FABRICATI FIGVRA... / Gerardo Mercatore Rupelmundano... Autore...

Laikantis šio principo, labai dažnai autorinė sritis bibliografiniame apraše elektroniniame kataloge lieka tuščia, nes autoriaus pavardė senosiose knygose rašoma prieš antraštę kaip vientisas sakiny, pavyzdžiui, *Gerardi Mercatoris Atlas...* (Gerardo Merkatoriaus atlasas). Tam, kad dar labiau patikslintume XV–XVII a. knygos antraštinio lapo struktūrą, atskirame pastabų lauke rašoma antraštinio lapo teksto lūžio schema:

ATLAS // SIVE // COSMOGRAPHICÆ // MEDITATIONES // DE // FABRICA MVNDI ET // FABRICATI FIGVRA. // ... // Gerardo Mercatore Rupelmundano, // ... // Autore...

Kartais šitie sudėtingi ir daug atidumo reikalaujantys antraštinio lapo „nurašinėjimai“ labai padeda, kai tenka identifikuoti defektinius, skirtingų laidų ar tos pačios laidos kelių variantų leidinius. Didžiausias ir mažasias raides taip, kaip originale, rašo ir teksto lūžį nurodo ir kai kurie bibliografiniai šaltiniai bei elektroniniai kitų šalių (dažniausiai Vokietijos) bibliotekų katalogai: *Koeman's Atlantes Neerlandici* (Vol. 1–4,

’t Goy-Houten, 1997–2010), *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts : VD 16* (Bd. 1–22, [1–3], Stuttgart, 1983–2000), elektroninis vokiškai kalbančių šalių XVII a. leidinių elektroninis katalogas *VD 17*; Bavarijos bibliotekų (Vokietija) jungtinis elektroninis katalogas *Bibliotheksverbund Bayern* ir kt. Tikimės, kad ir VUB elektroninis katalogas kada nors taps toks pat naudingas kokiems nors užsienio vartotojams, kokie naudingi mūsų darbuotojams dabar jau yra minėti šaltiniai.

Tokių pat, kaip ir antraštės srityje, rašybos principų VUB kataloge laikomasi perrašant ir XV–XVII a. knygos esantį kolofoną:

Kolofonas: DVSEL DORPII // Excudebat Albertus Busius Illustrissimi Ducis Iulie, // Cliiue & Montis &c. Typographus, Sumptibus // hæredum Gerardi Mercatoris Rupel- // mundani, Anno 1595.

Senujų spausdintų dokumentų bibliografiniuose aprašuose, skirtingai nei šiuolaikinių knygų, šiek tiek skiriasi ir išleidimo vietos žymėjimas. Miestas, kuriame buvo išleista knyga, nurodomas visiškai taip, kaip originale. Jeigu nors truputį miesto pavadinimas skiriasi nuo dabar vartojamo šiuolaikinio miesto pavadinimo, laužtiniuose skliaustuose įrašomas dabartinis miesto pavadinimas originalo kalba, pavyzdžiui, *Dusseldorpii* [Düsseldorf]; *Lutetia* [Paris]; *Wilno* [Vilnius]; *Regiomonti* [Karaliaučius / Kaliningrad] ir pan. Tai leidžia skaitytojams rūšiuoti reikalingos literatūros srautą pagal išleidimo vietą, nesvarbu, kokią miesto pavadinimo formą prašytų paieškos sistemoje. Leidėjas arba spaustuvininkas nurodomi tiksliai

taip, kaip yra knygoje, be jokių trumpinių: *excudebat Albertus Busius... ; sumptibus hæredum Gerardi Mercatoris Rupelmundani*. Nerašyti galima titulų (pavyzdžiui, knygoje: *Aprresso Christofano Plantino, Stampatore Regio*; apraše gali būti: *Aprresso Christofano Plantino...*), adreso (pavyzdžiui, knygoje: *u A. Dal-Trozso przy Ulicy Senatorskiej No 496*; apraše gali būti: *u A. Dal-Trozso...*) ir kitų, kataloguotojo nuomone, nereikšmingų paieškai duomenų.

Fizinių duomenų srityje suregistruojami visi senųjų knygų puslapiai – tiek numeruoti, tiek nenumeruoti. Jie surašomi eilės tvarka taip, kaip yra knygoje, nesvarbu, kaip jie būtų išdėstyti. Nenumeruoti puslapiai suskaičiuojami ir įrašomi į lauztinius skliaustus, nepamirštant ir nenumeruoatų tuščių lapų, esančių spausdinto lapo kitoje pusėje. Reikėtų nepatingėti nurodyti ir visų leidinyje esančių iliustracijų rūšių – neužtenka nurodyti vien tikrai *ilustr.* Pavyzdžiui:

1 atlasas: [16], 32, [6] p., [34] dvigubi žml. lap., [20] p., [16] dvigubų žml. lap., [10] p., [9] dvigubi žml. lap., [10] p., [26] dvigubi žml. lap., [12] p., [22] dvigubi žml. lap., [12] p. [iš viso 107 dvigubų žml. lap.]: frontisp., G. Merckatoriaus portr., iliustr., inic., vinj., žml.: puošnūs kartušai, vaizduojami miškai, kalnai, miestai, laivai, jūrų gyvūnai ; 2° (42,5x30,5 cm).

Būtų gerai, kad bibliotekininkai galėtų nustatyti, kokia technika atliktos iliustracijos (medžio, vario graviūra ir kt.), kartais skaitytojams būtų labai patogu apraše matyti ir kokios iliustracijos pateiktos, kokia jų tematika, kokie žmonės pavaizduoti portretuose ar kokius žemėlapius tam tikroje

senojoje knygoje galima rasti. Tai tikrai padėtų tiek tyrinėtojams, ieškantiems konkrečios tematikos iliustracinės medžiagos savo moksliniams darbams, tiek leidėjams, rengiantiems šių darbų publikacijas, be to, dar ir sutaupytų nemažai jų brangaus šiems darbams reikalingo laiko. Bibliotekininkams tai irgi būtų naudinga – tokios informacijos atsiradimas bibliografiniame apraše išgelbėtų iš beviltiškos situacijos, kai gerbiamas skaitytojas pareikalauja bibliotekininko pasakyti jam, kokioje knygoje galima rasti iliustracijų su, pavyzdžiui, įvairių mūšių vaizdais. Be to, nors trumpam apsimetus muziejininku, būtų galima pasakyti, kad senosios medžio, vario graviūros, esančios kaip iliustracijos XV–XVIII a. knygoje, yra ir muziejinė vertybė, pavyzdžiui, įrėminti žemėlapių, didikų portretai, mūšių scenos ir kt. vaizdai galėtų papuošti ne vieno muziejaus ar dvaro sienas. Todėl iliustracijas būtina registruoti.

Signatūrų formulė senosioms, išleistoms iki XIX a., knygoms yra būtina. Tai, kaip ir paginacijos bei signatūrų klaidų suregistravimas, labai padeda norint tiksliau nustatyti defektinės knygos autorių, antraštę, leidimo vietą ir metus:

Sign.: [1–2], †⁴, [1–2], a–d⁴, e², f₁, A–E², [1–33], A⁴, a–q², **², a³, [1–9], a², ††³, A–Z², AA², [1–26]. *Pag. klaidos*: p. 88 pažymėtas 93, 97–98, 124–114, 133–123, 168–163, 193–192, 282–284, 283–285, 319–316, 320–520, 321–324, 336–330, 399–299; *sign. klaidos*: sign. B₉ pažymėta C₅, H₃–H₅, L₃–L₅, Dd₃–Dd₅.

Kitas senųjų knygų apraše esantis „stebuklas“ – tai *fingerprintas* arba, kaip nurodo *ISBD(A): senųjų (antikvarinių) monografinių*

leidinių tarptautinis standartinis bibliografinis aprašas (Vilnius, 1999), *identifikuojanti žyma*. Pavyzdžiui, ++++ j.o- s.m. diso 3 1595A. Tai tam tikra 22 knygoje esančių ženklų seka, kuri imama iš griežtai nustatytų leidinio vietų ir yra būdinga tik tos pačios laidos visiems egzemplioriams². Teisingai nustatčius *fingerprintą* galima per kelias minutes identifikuoti net ir egzempliorių su trūkstančiu antraštiniu lapu, jeigu tik pasaulio bibliotekų elektroniniuose kataloguose yra įrašas su nurodytu *fingerprintu*. Juos savo bibliografiniuose įrašuose nurodo ir kitų šalių – Italijos, Vokietijos, Ispanijos, Portugalijos – bibliotekų elektroniniai katalogai.

Daugiausia laiko aprašinėjant senąsias knygas sugaištama prie kiekvienos knygos viršelio, savininkų ir kitų ypatumų aprašymo. Apie marginalijų turinio, kuris bibliografiniame įrašė taip pat nebūtinai, atskleidimo svarbą jau buvo kalbėta anksčiau. Atidžiau tyrinėdami knygų viršelius, galime pastebėti įvairių įdomių dalykų. Štai, pavyzdžiui, kad Vilniaus katedros kapitulai didžioji dalis priklaususių knygų buvo įrištos vienodais tamsiai rudos odos viršeliais su storais žalio audinio raišteliais arba kad Glubokų basųjų karmelitų vienuolyno bibliotekos knygos dažniausiai įrištos balta, ruda oda arba pergamentu su auksintu šio vienuolyno bibliotekos superekslibrisu ant viršelio arba nugarėlės, o kartais ir ten, ir ten. O kad superekslibrisais knygas ant nugarėlių žymėjo ir kiti bernardinų vienuolynai – Vilniaus bernardinų ir Vilniaus bernardinų nau-

jokyno, Hlusko, Voložino, Tytuvėnų, Trakų bernardinų vienuolynai – neaprašinėdami viršelių vargu ar būtumėm pastebėję.

Dar vienas pavyzdys: G. B. Gramond'o knyga *Historia prostratae a Ludovico XIII sectoriorum in Gallia rebellionis* (Tulūza, 1623) su labai gražiai puoštu viršeliu, auksintu knygos bloko kraštu ir herbiniu superekslibrisu sukėlė susidomėjimą, kieno ji galėtų būti. Bibliografiniam vienetui aprašyti būtų užtekę eilutės, kuri netgi nėra privaloma: *Kartonas, oda, auksinti ornamentai*. Pasisekė išsiaiškinti, kad knyga priklausė Prancūzijos karaliaus (nuo 1610 m.) Liudviko XIII (pranc. *Louis XIII*, 1601–1643) bibliotekai. Knyga greičiausiai įrišta garsaus to meto prancūzų karališkojo knygrišio Nicolas Ève'o (?–prieš 1592) sūnaus arba sūnėno Clovis Ève'o (?–1634/1635). Taigi, šiuo atveju knyga, kuri, kaip bibliografinis vienetas nelabai įdomi, pasirodo ypač vertinga kaip muziejinė vertybė, ir ją mes, bibliotekininkai, jau tyrinėjame kaip muziejinę vertybę. Nustatyti, kaip ši knyga atsirado Lietuvoje, Vilniaus universiteto bibliotekoje – jau tolesnių tyrinėjimų, kurių galbūt imtųsi istorikai, reikalas.

Kita VUB esanti XVI a. knyga *Sacrarum caeremoniarum sive rituum ecclesiarum... libri tres...* (Venecija, 1582) su panašiu viršeliu, E. Laucevičiaus nuomone³, priklausė garsios XVI–XVII a. prancūzų didikų Gizų giminės bibliotekai. Pavyko išsiaiškinti, kad knyga greičiausiai buvo įrišta

² Plačiau apie fingerprinto metodo taikymą: *Tarp knygų*, 2008, nr. 7/8.

³ LAUCEVIČIUS, E. XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose. Vilnius: Mokslas, 1976, p. 46.

Paryžiuje minėtojo N. Ève'o, rišusio knygas Prancūzijos karališkajai šeimai: Henrikui III, Henrikui IV, Kotrynai Mediči, Margaritai Valua ir kitiems didikams, Katalikų lygos vadovui, vienam iš Baltramiejaus nakties organizatorių kunigaikščiui Hernrikui I Gizui Lotaringiečiui (pranc. *Henri I de Guise de Lorraine*; 1549–1588). Šie „atradimai“ turėtų būti tvirtas argumentas, kad tikrai verta šiek tiek atidžiau patyrinti kiekvienos knygos viršelius, ypač jeigu juose yra įspausti kokie nors išskirtiniai ženklai – superekslibrisai, herbai, ornamentai, simboliai ir pan.

Visi knygos nuosavybės ženklai Vilniaus universiteto bibliotekos elektroninio katalogo įrašė yra suregistruojami, surašomi tam tikrame lauke, išaiškinami savininkų vardai, gyvenimo metai, įstaigų pavadinimai, vietovardžiai. Elektroninio katalogo įrašė šių knygos nuosavybės ženklų sąrašas atrodo labai chaotiškai. Štai tokį proveniencijų ir viršelio aprašymo sąrašą gauna skaitytojas, kai yra 16 egzempliorių (tai tik proveniencijų ir egzemplioriaus pastabų laukai):

- 561 | a Įrašas: PP Bernardinor[um] Vilnen[sium] (inv.: 1908305; 2022932; 2996) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Z Biblioteki Konventu Trockiego XX Bernardinow (inv.: 1908305) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Ita Recollectiones spectant ad Bibliothecam Conventus Trocensis; applicatae sunt A° D[omi]ni 1754 [d]ie 15 xbris (i.e. Decembris) (inv.: 1908305) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Ita est. Fr[ater] Franciscus Przylecki ... mpp (inv.: 1908305) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Ex Bibliotheca Patrum Bernardinorum Conventus Vilmensis (inv.: 359760) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: ... Bernardinor[um] Vilnen[sium] (inv.: 1099109) |5 VUB.
- 561 | a Lipdè: Виленская Публичная Библиотека (inv.: 1099109; 1557219) |5 VUB.
- 561 | a Antsp.: Печать Виленской Публичной Библиотеки (inv.: 1099109) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Z Biblioteki Wilenskey XX Bernardynow (inv.: 1557196) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Autoritate officii nostri has Recollectiones applicamus Bibliothecae Vilmensi PP Bernardinor[um] A° D[omi]ni 1754 D[ie] 22 7bris (i.e. Septembris) (inv.: 1557196) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Fr[ater] Franciscus Przylecki ... Pr[o]v[incia]lis mpp (inv.: 1557196; 1557219; 733161; 1913676; 2022931) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Z Biblioteki Wołozynskiey XX Bernardinow (inv.: 1557219; 733161; 1905658) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Autoritate officii nostri applicamus has Recollectiones ad Bibliothecam Conventus Wołozynensis PP. Bernardinorum A° D[omi]ni 1754 D[ie] 26 9bris (i.e. Novembris) (inv.: 1557219; 733161) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Fr. Benedictus (inv.: 2022932) |5 VUB.
- 561 | a Įrašas: Z Biblioteki Hłuskiey XX Bernardynow (inv.: 1913676) |5 VUB.

- 561 | ja Įrašas: Autoritate officii nostri has Recollectiones applicamus Bibliothecae Conventus Hłuscensis PP. Bernardinorum A° D[omi]ni 1754 D[ie] 5 Augusti (inv.: 1913376) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: To Kisała [?] Brygida Rudnicka (inv.: 1913376) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Cum p[er]missu Superiorum utit hoc liber (inv.: 1908637) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Ex Bibl[iotheca] Nesvisiensi P.P. Bernardin[orum] (inv.: 1908637) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Liber Recollectionum Spiritualium A R Patris Francisci Przylęcki Reparatus Anno D[omi]ni 1807. Die 28 mensis Februarii. Spectat ad Bibliothecam Conventus Kretyngensis (inv.: 2022931) |5 VUB.
- 561 | ja Antsp.: Vytauto D. Universiteto Biblioteka (inv.: 2022931) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Applicatus Bibliothecae PP. Bernardin[um] Conv[entus] Carolstadiensis A° 1754 D[ie] 29 ... (inv.: 2022931) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Ad usum Fr[atris] Petri (inv.: 2993) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Relekcje ... do Nawyciatu Grzez... Majestra Anno... (inv.: 2993) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Conventus Vilnensis. ad Novi[ciatum] PP BB (inv.: 2993) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Dyvak Turczynowicz (inv.: 2996) |5 VUB.
- 561 | ja Įrašas: Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lyskoviensis (inv.: 2990) |5 VUB.
- 562 | ja Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko įspaudais; nugarėlėje superekslibr.; def.: trūksta 1 iliustr. lap.; raidinis šifras: JIIV 8/20; B V/630 (inv.: 1908305) |5 VUB.
- 561 | ja Superekslibr. nugarėlėje: REKOL // LEKCYE // XX. // BERNAR // DYNOW // TROC // KICH (inv.: 1908305) |5 vub.
- 562 | ja Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje superekslibr. (inv.: 359760) |5 VUB.
- 562 | ja Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje superekslibr. (inv.: 1099109) |5 VUB.
- 562 | ja Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje superekslibr.; def.: trūksta 1 iliustr. lap.; raidinis šifras: JIIV 10/13; B VI/905 (inv.: 1557196) |5 VUB.
- 562 | ja Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspauda: "REKOL // LEKCYE // XX. // BERNAR..."; def.: trūksta 1 iliustr. lap.; raidinis šifras: JIIV 8/10; B V/583 (inv.: 1557219) |5 VUB.
- 562 | ja Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje superekslibr.; knygos bloko kraštai marginti raudonai; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 2022932) |5 VUB.
- 561 | ja Superekslibr. nugarėlėje: REKOL // LEKCYE // NOVI // CIATU // XX. // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH (inv.: 2022932; 3001; 2993) |5 VUB.

- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspausta: "REKOL // LEKCYE // XX. BERNAR // DYNOW // WOŁOZY // SKICH"; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 733161) |5 VUB.*
- 561 | *la Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // WOŁOZY // SKICH (inv.: 733161; 1557219) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 1905658) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspausta: "REKO // LLEKCYE // XX. // BERNA // RDYNOW // HŁUS // SKICH"; def.: trūksta 1 iliustr. lap. ir pab. nuo lap.: sign. Q3 subscr.; apatinis kietviršis atplyšęs (inv.: 1913676) |5 VUB.*
- 561 | *la Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // HŁUS // SKICH (inv.: 1913676) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, paklijuotas popieriumi, rudos odos nugarėlė, puošta rėztuko įspaudais, odos kampelių liekanos; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 1908637) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas ruda marmirine oda, puošta auksintais rėztuko ir plokštelės įspaudais; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 2022931) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda marmurine oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje superekslibr.; marginalijos lenkų k.; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 2022930) |5 VUB.*
- 561 | *la Superekslibr. nugarėlėje: XX // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH (inv.: 2022930; 1099109); AD USUM // PP. // BERNAR- // DINO // RUM // VILNEN // SIUM (inv.: 1557196; 359760) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspausta: "REKOL // LEKCYE // NOVI // CIATU // XX. // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH"; def.: trūksta 1 iliustr. lap.; raidinis šifras: JIIV 8/26; B VII/1145 (inv.: 3001) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda marmurine oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspausta: "REKOL // LEKCYE // XX. // BERNAR // DYNOW // NOWI // CIATU // CITOWIAN // SKIEGO"; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 2996) |5 VUB.*
- 561 | *la Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // NOWI // CIATU // CITOWIAN // SKIEGO (inv.: 2996) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda marmurine oda, puošta rėztuko ir plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspausta: "REKOL // LEKCYE // XX. // BERNAR // DYNOW // NOWI // CIATU // WILEN // SKICH"; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 2993) |5 VUB.*
- 562 | *la Viršelis kartono, aptrauktas tamsiai ruda marmurine oda, puošta rėztuko ir auksintais plokštelės įspaudais; nugarėlėje įspausta: "REKOL // LEKCYE // NA OSM // DNI"; bloko kraštai taškuoti raudonai ir mėlynai; def.: trūksta 1 iliustr. lap. (inv.: 2990) |5 VUB.*

Skaitytojui sunku susigaudyti, kokie nuosavybės ženklai ar egzemplioriaus ypatybių pastabos kuriam egzemplioriui priklauso. Juk jeigu aprašyta 16 egzempliorių su nuosavybės ženklais, kurių kiekvienas yra rašomas į atskirus laukus, ir tų laukų galų gale yra 30–40, darosi sunku atskirti, kuris egzempliorius turi reikalingus įrašus. Kaip, ištyrinėjus įrašus, atsekti knygos kelią, buvusių savininkų tarpusavio ryšius ir santykius, knygos paplitimą geografiniame regione ir pan. dalykus, jeigu vieno egzemplioriaus knygos nuosavybės ženklai tiesiog pasimeta tarp kitų 15 egzempliorių daugybės įrašų, antspaudų ir kitų knygos nuosavybės ženklų? Idealus tokio aprašo variantas būtų, kai kiekvieno atskiro egzemplioriaus nuosavybės ženklai būtų rašomi į vieną pastabų lauką, skiriant šiuos knygos nuosavybės ženklus klablataškiu:

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: REKOL // LEKCYE // XX. // BERNAR // DYNOW // TROC // KICH; įrašai: PP Bernardinor[um] Vilnen[sium]; Z Biblioteki Konventu Trockiego XX Bernardinow; Ita Recollectiones spectant ad Bibliothecam Conventus Trocensis; applicatae sunt A° D[omi]ni 1754 [d]ie 15 xbris (i.e. Decembris); Ita est. Fr[ater] Franciscus Przylecki ... mpp (inv.: 1908305) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: REKOL // LEKCYE // NOVI // CIATU // XX. // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH; įrašai: PP Bernardinor[um] Vilnen[sium]; Fr. Benedictus (inv.: 2022932) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // NOWI // CIATU // CITO- WIAN // SKIEGO; įrašai: PP Bernardinor[um] Vilnen[sium]; Dyvak Turczynowicz (inv.: 2996) |5 VUB.*

561|a *Įrašas: Ex Bibliotheca Patrum Bernardinorum Conventus Vilnensis (inv.: 359760) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: XX // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH; lipdė: Виленская Публичная Библиотека; antsp.: Печать Виленской Публичной Библиотеки; įrašas: ... Bernardinor[um] Vilnen[sium] (inv.: 1099109) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // WOŁOZY // SKICH; lipdė: Виленская Публичная Библиотека; įrašai: Fr[ater] Franciscus Przylecki ... Pr[o]v[incia]lis mpp; Z Biblioteki Wołkożynskiey XX Bernardinow; Autoritate officii nostri applicamus has Recollectiones ad Bibliothecam Conventus Wołkożynensis PP. Bernardinorum A° D[omi]ni 1754 D[ie] 26 9bris (i.e. Novembris) (inv.: 1557219) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: AD USUM // PP. // BERNAR- // DINO // RUM // VILNEN // SIUM; įrašai: Z Biblioteki Wilenskey XX Bernardynow; Autoritate officii nostri has Recollectiones applicamus Bibliothecae Vilnensi PP Bernardinor[um] A° D[omi]ni 1754 D[ie] 22 7bris (i.e. Septembris); Fr[ater] Franciscus Przylecki ... Pr[o]v[incia]lis mpp (inv.: 1557196) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // WOŁOZY // SKICH; įrašai: Fr[ater] Franciscus Przylecki ... Pr[o]v[incia]lis mpp; Z Biblioteki Wołkożynskiey XX Bernardinow; Autoritate officii nostri applicamus has Recollectiones ad Bibliothecam Conventus Wołkożynensis PP. Bernardinorum A° D[omi]ni 1754 D[ie] 26 9bris (i.e. Novembris) (inv.: 733161) |5 VUB.*

561|a *Įrašas: Z Biblioteki Wołkożynskiey XX Bernardinow (inv.: 1905658) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: XX. // BERNAR // DYNOW // HŁUS // SKICH; įrašai: Fr[ater]*

Franciscus Przylecki ... Pr[o]v[incia]lis mpp; Z Biblioteki Hłuskiej XX Bernardynow (inv.: 1913676) |5 VUB.

561|a *Įrašai: Autoritate officii nostri has Recollectiones applicamus Bibliothecae Conventus Hłuscensis PP. Bernardinorum A° D[omi]ni 1754 D[ie] 5 Augusti; To Kisała [?] Brygida Rudnicka (inv.: 1913376) |5 VUB.*

561|a *Įrašai: Cum p[er]missu Superiorum utit hoc liber; Ex Bibl[iotheca] Nesvisiensi P.P. Bernardin[orum] (inv.: 1908637) |5 VUB.*

561|a *Antsp.: Vytauto D. Universiteto Biblioteka; įrašai: Liber Recollectionum Spiritualium A R Patris Francisci Przylecki Reparatus Anno D[omi]ni 1807. Die 28 mensis Februarii. Spectat ad Bibliothecam Conventus Kretyngensis; Fr[ater] Franciscus Przylecki ... Pr[o]v[incia]lis mpp; Applicatus Bibliothecae PP. Bernardin[um] Conv[entus] Carolstadiensis A° 1754 D[ie] 29 ... (inv.: 2022931) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: REKOL // LEKCYE // NOVI // CIATU // XX. // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH; įrašai: Ad usum Fr[atris] Petri; Recolekie ... do Nawyciatu Grzez... Majestra Anno...; Conventus Vılnenis. ad Novi[ciatum] PP BB (inv.: 2993) |5 VUB.*

561|a *Įrašas: Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lyskoviensis (inv.: 2990) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: REKOL // LEKCYE // NOVI // CIATU // XX. // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH (inv.: 3001) |5 VUB.*

561|a *Superekslibr. nugarėlėje: XX // BERNAR // DYNOW // WILEN // SKICH (inv.: 2022930) |5 VUB.*

Padarykime dar geriau – registruokime knygos nuosavybės ženklus chronologiškai – nuo seniausio iki naujausio. Žinoma, tai sudėtinga, reikalauja daug pastangų ir laiko. Bet taip mes padėsime skaitytojams greičiau surinkti jam reikalingą informaciją apie knygą kaip apie istorinę vertybę. Dabartinė įrašo struktūra, kuri, beje, visiškai atitinka tarptautinius reikalavimus, tokią informaciją slepia. Maža to, eiliniam skaitytojui, nežinančiam, kaip „išgauti“ elektroniniame kataloge visą įrašą, informacija apie viršelius, marginalijas, knygos nuosavybės ženklus ir kitas egzemplioriaus ypatybes iš viso nepateikiama, greičiausiai skaitytojai net nežino, kad tokia informacija egzistuoja! Daugelio užsienio bibliotekų elektroniniuose kataloguose skaitytojai be papildomo brovimosi į sistemos vidų gauna apie knygas visus duomenis, kurie tik buvo įvesti į elektroninį katalogą.

Visi pirma pateikti pavyzdžiai – tai tik truputis tų pirminių duomenų apie tam tikros vietovės istorinius faktus, kurių apstu senosiose knygose ir kurie galėtų būti pateikti elektroninio katalogo įrašė. O apibendrinti, nagrinėti bei susieti vienus su kitais šiuos duomenis jau galėtų ir kitų sričių mokslininkai. Juk be mūsų, bibliotekininkų, surūšiuoti ir pateikti tokio tipo duomenis skaitytojams – mokslininkams ir specialistams – daugiau nėra kam – tik mums laisvai prieinama visa vientisa retų knygų – kultūros ir muziejinių vertybių – kolekcijų visuma, iš kurios ištraukti kuo daugiau mokslui naudingos informacijos turėtų būti visų pirma bibliotekininkų (galbūt kiek platesnio profilio

specialistų, negu mums nuo seno įprasta prasme) pareiga. Tuo labiau kad, aprašę seną knygą elektroniniame kataloge, vargu ar beištrauksime ją kada nors dar kartą iš saugyklų be atskiro skaitytojų užsakymo. Jau vien dėl to reikia pateikti kaip galima daugiau ne tik bibliografinių, bet ir istorinių duomenų apie kiekvieną aprašomą egzempliorių. Prisi-

minkime, kad senoji knyga – tai gyva mūsų rankose esanti ir nuo mūsų priklausanti XVIII, XVI, XV a. ar kito amžiaus vertybė, turinti savo istoriją, savitumus ir verta atidesnio tyrinėjimo jau vien dėl savo amžiaus. Gali atsitikti, kad sulaukusi truputį daugiau dėmesio negu šiuolaikinė knyga, ji atskleis mums savo paslaptis.

Įteikta 2010 m. gruodžio mėn.